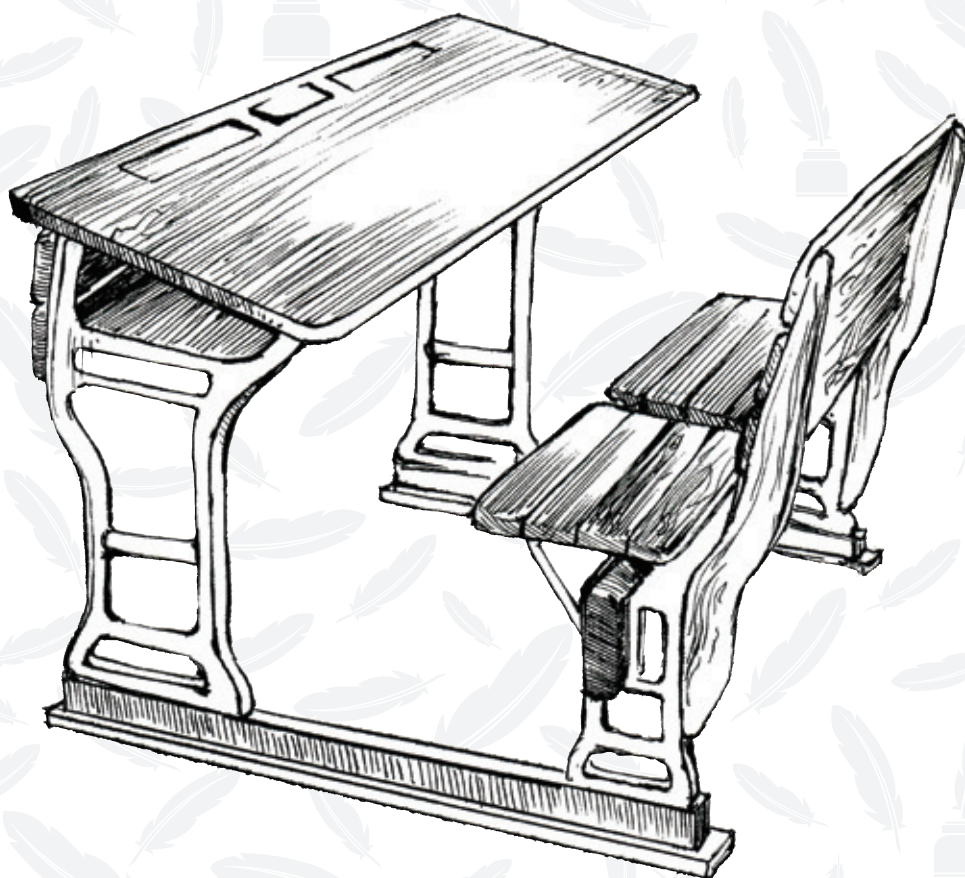

NÁZVOSLOVÍ ETNOGRAFICKÝCH SBÍREK II

Školství

Jarmila Klímová

Školství
Jarmila Klímová

Vydáno v rámci edice NÁZVOSLOVÍ ETNOGRAFICKÝCH SBÍREK, svazek 2.

Úvodem opatřila: Jana Tichá
Zpracovala: Jarmila Klímová
Ilustrace: Matěj Tomešek
Recenze: Pavla Koritenská
Redakce: Michal Chmelenský
Grafická úprava: Linda Svítáková

ISBN 978-80-86611-86-0 (AMG)

ISBN 978-80-87190-60-9 (Muzeum Komenského v Přerově)

Asociace muzeí a galerií České republiky, z. s. / Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace / Muzeum Komenského v Přerově, příspěvková organizace, 2020

Vychází s finančním příspěvkem Ministerstva kultury pod záštitou
Etnografické komise Asociace muzeí a galerií České republiky, z. s.

Redakční předmluva

Při odborném zpracovávání etnografických sbírek v muzeích a galeriích vyvstala v posledních desetiletích mezi kurátory otázka absence *jednotné oborové terminologie*. Jelikož k identifikaci, popisu a časoprostorovému zařazení jednotlivých artefaktů, potažmo k určení funkčních souvislostí většiny historických konstrukcí, materiálů a tvarů již ve většině případů nemůžeme využívat autopsii, zůstáváme odkázáni na často nedostatečné archivní a literární prameny. S dnešní bezradností nad jednoznačným vymezením znaků u mnohých předmětů, u nichž by naši předchůdci neváhali, nám často nepomáhají ani zápisy v přírůstkových knihách. Řadu pojmenování obsahují v dialektu či profesním slangu a pro mnohé z nás jsou již obtížně identifikovatelné. Současná potřeba snadnějšího a rychlejšího předávání informací ruku v ruce s nástupem digitalizace vlastních muzeálií nejen národopisného charakteru celý proces *hledání společného jazyka* uspišila.

S iniciativou vytváření slovníkově koncipovaného *pojmosloví etnografických sbírek* přišlo už v letech 1978–1980 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dále VMP, dnes Národní muzeum v přírodě). Toto specializované etnografické muzeum, prezentující se zvláštním typem kontextuálních expozic, se s uváděnými nedostatky potýkalo již od prvopočátku své existence, více pak v 70. letech 20. století v souvislosti s rozšiřující se výstavbou expozičních areálů. Kolektiv etnografů pod vedením PhDr. Jiřího Langera, CSc., ve spolupráci s filology z lexikografického oddělení Ústavu pro jazyk český ČSAV (PhDr. Jaroslava Hlavsová, CSc.) připravil první materiál: 347 hesel z potřebných tematických okruhů domácnost, nábytek a zemědělství si však nekladlo za cíl pouze sjednocení pojmosloví, nýbrž vytvoření jednotné metody popisu s přesným stanovením třídících znaků a principů měření. Vedené snahou o tištěnou edici předložilo VMP materiál v roce 1980 k oponování Národnímu muzeu (dále NM), čímž podnítilo vytvoření koncepce vědeckovýzkumného úkolu NM s cílem přípravy slovníků etnografických muzejních reálií jako případného normativního

podkladu pro automatizovaný systém zpracování národopisných sbírek. Výsledkem bylo v letech 1987, 1989 a 1990 vydání prvních 3 svazků *Etnografického slovníku*, věnovaného domácím kuchyňskému nářadí, nádobí a náčiní, lidovému nábytku a lidovému oděvu v českých zemích, které autorsky zašitili PhDr. Vlastimil Vondruška, Violeta Kopřivová, Tomáš Grulich, Marek Turnský a PhDr. Jiřina Langhammerová.

Po svém založení v roce 1990 přistoupila k tomuto projektu Asociace muzeí a galerií České republiky (dále AMG), jež ho zašitila zejména finančně. Etnografická komise AMG, respektive její výbor, se ujal koordinace ve spolupráci s VMP, které do dnešních dnů garantuje vlastní realizaci. Na vytváření databáze hesel se prostřednictvím svých pracovníků podílejí jednotlivá členská pracoviště AMG. Výstup představují dílčí tematické slovníky, jejichž hesla se podařilo na základě odborných konzultací a oponentských posudků zkompletovat, případně doplnit o obrazovou dokumentaci.

Pojmosloví nenahrazuje výkladový slovník či národopisnou encyklopedii. Výběr hesel se podřizuje potřebám etnografů a kurátorů. Hlavním kritériem je četnost sbírkových předmětů v českých muzeích. Současné hesláře jsou koncipovány tak, aby obsahovaly i věci z životního stylu obyvatel malých měst a předměstí, které jsou v regionálních institucích často zařazovány do etnografické sbírky. Z časového hlediska pokrývají úsek zhruba od poloviny 18. do konce 19. století, s nezbytnými přesahy do 20. století. Při vymezení pojmů jsme upřednostnili formu předmětů; její znaky jsou stabilnější než znaky funkce, která bývá v našem prostředí často proměnná. Názvosloví je řazeno abecedně, nevytváří hierarchický typologický systém, neboť formálně či funkčně příbuzné skupiny pojmů nejsou na stejné vztahové úrovni. Mikrostruktury skupin předmětů se odrazily pouze v definici samotného hesla z hlediska logiky jeho skladby. S odkazem na rozmanitost názvů v inventářích jednotlivých institucí je zapotřebí mít na paměti, že pojmosloví vznikalo jako otevřený systém s možností průběžné precizace; tj. vytvoření

co nejširšího synonymického slovníku zůstává naší výzvou i do budoucna.

Letos jsme se rozhodli přistoupit k vydání souboru reálií známých ze školního prostředí. Jeho vytvoření se v roce 2011 ujala odborná pracovnice a kurátorka sbírek z Muzea Komenského v Přerově Mgr. Jarmila Klímová. V roce 2020 autorka textovou část aktualizovala a doplnila. Ilustrace připravil Matěj Tomešek. Na rozdíl od jiných národopisných sbírek se těžiště zájmu s ohledem na charakter předkládaných předmětů (didaktické pomůcky a technika, školní nábytek, atd.) přesunulo více do prostředí tovární produkce. Časová osa se tímto posunula k přelomu 19. a 20. století, potažmo do celého 20. století.

Při výběru hesel autorka s odkazem na dané téma zohlednila také množství dvojrozměrných věcí, s nimiž se setkáváme spíše v muzejních knihovnách a archivech.

Přejeme si, aby pojmosloví sloužilo co nejlépe. Současně děkujeme všem, kteří na terminologii etnografických muzejních sbírek zanechali kus své práce.

Jana Tichá

(s využitím archivních materiálů

PhDr. Jiřího Langra, CSc., a Mgr. Jiřiny Veselské)

Obsah

Redakční předmluva	3–4
Obsah	5–6
Rukověť uživatelská	7
B Brašna školní	9
D Diaprojektor	9
E Epidiaskop	10
Episkop	10
Etažérka	11
G Glóbus	11
Glóbus indukční	12
H Houba školní	12
K Kalamář	13
Katedra	14
Krabice entomologická	14
Křída školní	15
L Lavice školní	16
Lunárium	17
M Mapa plastická	17
Mapa školní	18
Model	19
N Nábytek školní	19
Náčiní tělocvičné	20
Nářadí tělocvičné	20
O Obraz dermoplastický	21
Obraz školní	21
Ořezávátko	22
P Penál	22
Pero	23
Pešek	23
Piják	24
Pisátko	24
Planetárium	25
Planiglób	25
Plivátko	26
Počítadlo	26
Počítadlo řádové	27
Pomůcka	27
Pomůcka pro fyziku	28
Pomůcka pro hudební výchovu (zpěv)	28
Pomůcka pro matematiku	28
Pomůcka pro přírodopis	29
Pomůcka pro tělesnou výchovu (tělocvik)	29

Obsah

	Pomůcka pro výtvarnou výchovu (kreslení)	29
	Pomůcka pro zeměpis	29
	Potřeby psací, kreslicí a rýsovací	30
	Pravítko	30
	Preparát	31
	Pryž stěrací	31
	Přístroj influenční	32
R	Rádio	32
	Rákoska	33
S	Sbírka	33
	Sešit	34
	Skioptikon	34
	Skříň	35
	Skříňka na sbírku nerostů	36
	Stereoskop	37
	Stojan na školní obrazy a mapy	38
	Stojan na umyvadlo	39
	Stojan univerzální	40
	Stolek	41
	Stroj psací	41
	Stůl kancelářský	42
	Stůl plastický	42
	Stůl příruční	43
	Stůl psací	43
	Stůl žakovský	44
T	Tabule	45
	Tabulka psací	46
	Technika didaktická	46
	Telurium	47
	Tlakoměr	47
	Tužka grafitová	48
	Tužka mechanická	48
	Tužka pastelová	49
U	Učebnice	49
V	Věšák školní	50
	Vycpanina	50
	Vysvědčení	51
	Vývěva	51
	Vzorkovnice	52
Z	Zařízení třídy a školy	53
Ž	Židle školní	53
	Použitá literatura	54
	Vysvětlivky zkratk	55

Rukověť uživatelská

HESLO (obsah a jeho struktura)

Základem hesla se stalo vytvoření klíčových **názvů** reprezentujících dotčené pojmy přesně vymezenými objektivními znaky.

Ve většině případů vycházejí ze spisovných výrazů; zde odkazujeme na Slovník spisovného jazyka českého (dále SSJČ), pokud nelze, pak na technickou normu, oborovou encyklopedii nebo vzájemnou dohodu zainteresovaných uživatelů. Názvy hesel (klíčových slov i odkazových hesel) jsou psány tučně a pro snadné vyhledávání jsou vždy uvedeny hvězdičkou, např. *glóbus. Každý odkaz na již zpracované klíčové heslo je uveden šipkou, např. > glóbus.

Nejdůležitější znaky, které je třeba pojmenovat pro identifikaci předmětů, jsou rozděleny do sedmi oddílů:

1. Upřesňující znaky – odlišují jednotlivé varianty předmětů zařaditelné pod výše uvedený název. S přihlédnutím ke konkrétní věci obvykle označují materiál, tvar, konstrukci, mechanismus, dekor, značku; u dvojrozměrného předmětu je to téma či obsah. Je-li prokazatelná, může to být funkce, konkrétní účel. U objektu literární a archivní povahy lze využít bibliografické citační normy.

2. Doplnující znaky – vypovídají o jedinečnosti předmětu mezi artefakty stejného druhu. S přihlédnutím ke konkrétnímu objektu obvykle označují dekor, vročení, případně firemní značku či sériové číslo. Jsou-li podružné, mohou to být opět typ, materiál, konstrukce, apod.

3. Synonyma – užívaná v evidenci sbírek a v místním prostředí. Názvy nářeční jsou v závorkách „()“; může být vyznačena geografická oblast užívání příslušného názvu za pomlčkou, například „-V“, apod. (viz vysvětlivky zkratk), nebo „-UL“ s použitím zkratky okresu podle soudobých stát-

ních poznávacích značek motorových vozidel. Jedná se pouze o orientační určení, které nenahrazuje nářeční slovník.

4. a) Definice a v případě potřeby bližší identifikace i částečný výklad (citace ze SSJČ nebo oborových encyklopedií jsou v uvozovkách). Funkce předmětu a oblast použití, popis konstrukce (složení) a jeho hlavních částí, základní varianty předmětů, u složitých (zakrytovaných) strojů se popisují pouze viditelné díly, u složitějších strojů se odkazujeme na zdroj, kde je popis již proveden.

b) Historické údaje o rozšíření, zániku užívání předmětu, jeho vývojových variantách.

5. Názvy předmětů vizuálně podobných s uvedením znaků, kterými se odlišují od příslušného hesla; jde především o příbuznost znakovou, nikoliv lexikální, aby mohly být rozlišeny formálně podobné objekty, o nichž nic nevíme (například litinová nádoba s držadlem bude pánví, má-li výšku stěny menší než 5 cm, při větší výšce bude rendlíkem), přičemž „do“ a „menší než“ je myšleno včetně vymezené hranice, „od“ a „větší než“ od nejmenšího překročení vymezené hranice.

6. Rozměry / způsob měření – používají se zkratky (viz vysvětlivky zkratk), obvykle v tomto pořadí: v, d, š (nebo p1, p2, p3), h, t, možno rozšířit o několik „v, d, š“ s číselným indexem (v1, v2...) a s příslušným vysvětlením, podobně objem či váhu; v inventárním zápisu tedy bude například: v=180, p1=30, p2=20, p3=32, h=172 (uvedeno v cm).

7. Zkratka navrhovatele znění hesla a rok jeho návrhu (obvykle prvního), aby bylo možné rozlišovat případnou multiplicitu ve vymezení pojmů.

* **brašna školní** ž., SSJČ I/163

■ **1.** materiál, barva, tvar, uzavírání

■ **2.** vnitřní uspořádání, výzdoba

■ **3.** aktovka, školní aktovka, školní taška

■ **4.**

a) větší pevná schránka na nošení předmětů, s držadlem (uchem) nebo dvěma delšími uchy (varianta se dvěma popruhy k nošení na zádech), s překlopným víkem na jednu nebo dvě přezky, často s vnitřním členěním a bočními kapsami; obecně je použí-

ván zažitý výraz aktovka bez ohledu na vnější odlišnost brašny a aktovky

b) v historii byly na přenášení školních předmětů využívány i jiné způsoby; např. řemínky na svázání pomůcek, sportovní taška na rameno (botaska), kufřík, brašna s popruhem na jedno rameno, školní batoh

■ **5.** od aktovky se liší popruhy, od sportovního batohu konstrukcí, od kufříku tvarem

■ **6.** výška, šířka, hloubka

■ **7.** Kl. 2011

BRAŠNA ŠKOLNÍ

* **diaprojektor** m., SSJČ I/314

■ **1.** tvar, barva, materiál, příslušenství (zásobník, diafilmy, diapozitivy, diafony)

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.** diaskop

■ **4.**

a) promítací přístroj pro statickou projekci diafilmů nebo diapozitivů

■ zásobník: přímý, kruhový; diafon: spojené promítání diafilmu se stopou na magnetofonu

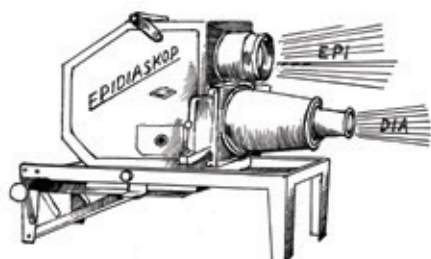
■ **5.** liší se od > epidiaskopu omezenou funkcí, od > episkopu funkcí, od > skioptikonu konstrukcí, viz > technika didaktická

■ **6.** výška, délka, šířka, váha

■ **7.** Kl. 2011

DIAPROJEKTOR

EPIDIASKOP

* **epidiaskop** m., SSJČ I/460

■ **1.** tvar, barva, materiál, příslušenství

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.** epidiaprojektor (novější název)

■ **4.**

a) přístroj k promítání diapozitivů i neprůhledných papírových pozitivů, fotografií, ilustrací, plošších předmětů (hodinky, peníze, nerosty, rostliny atp.)

▪ příslušenství k umístění neprůhledných předmětů: kazety pro po-

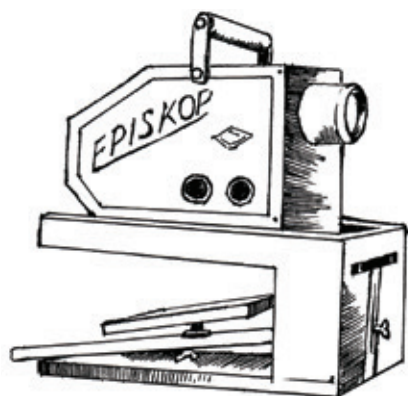
hlednice (zasunují se na výšku nebo na šířku), rámeček na diapozitiv, nástavec k promítání filmových pásků, nástavec k promítání mikropreparátů, nástavec pro optické pokusy

■ **5.** liší se od > diaprojektoru a od > episkopu rozšířenou funkcí, od > skioptikonu konstrukcí, viz > technika didaktická

■ **6.** výška, délka, šířka, váha

■ **7.** Kl. 2011

EPISKOP

* **episkop** m., SSJČ I/461

■ **1.** tvar, barva, materiál, příslušenství

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.** epiprojektor (novější název)

■ **4.**

a) přístroj k promítání neprůhled-

ných papírových pozitivů, fotografií; promítací přístroj zrcadlový

■ **5.** liší se od > diaprojektoru funkcí, od > epidiaskopu omezenou funkcí, od > skioptikonu konstrukcí, viz > technika didaktická

■ **6.** výška, délka, šířka, váha

■ **7.** Kl. 2011

* **etažérka** ž., SSJČ I/466

■ **1.** materiál, povrchová úprava, konstrukce, počet polic

■ **2.** výrobce

■ **3.** etažér

■ **4.**

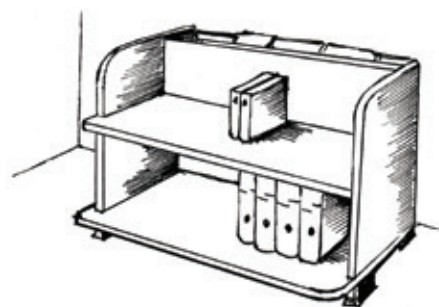
a) stojan s přihrádkami nebo s policemi; se zadní stěnou či bez ní

■ **5.** viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

ETAŽÉRKA

* **glóbus** m., SSJČ I/544

■ **1.** typ, stojan, téma zobrazení, kvalita zobrazení (kolorovaný, reliéfní kresba)

■ **2.** výrobce, vrocení, schválení pro školy

■ **3.**

■ **4.**

a) koule, na jejímž povrchu je ve zmenšeném měřítku znázorněn povrch zemský nebo vnitřní plocha zdánlivé koule nebeské; zmenšený model ideální podoby zeměkoule, podává údaje bez zkrácení poměru délek a ploch

■ stojan (stativ, podstavec): dřevěný, s horizontální lištou s papírovým polepem, bez lišty, kovový, litinový

■ typ: fyzický (fyzikální), politický, astronomický (hvězdný), nebeský, > indukční; nebeský (armilární sféra)

– z kovových prstenců, pro astronomický zeměpis

■ rozkladný: dá se otevřít na poloviny, sejmut z zemské osy, na týž podstavec nasadit glóbus nebeský nebo indukční, otevřený glóbus lze zavěsit na tabuli

■ rozkladný čtyřdílný: rozložitelný na polokouli západní a východní, nebo severní a jižní

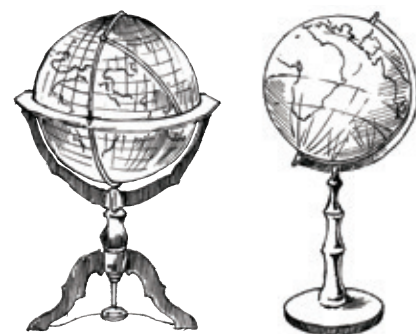
■ vybavení: poledník rozdělený na stupně, polopoledník, hodinový kruh (horizontální prstenec), astronomický obzor (obzorník), kvadrant (měření úhlů), kompas (většinou na spodní straně stojanu)

■ **5.** liší se od > teluria a od > planetária absencí osvětlovacího a pohybového zařízení, od > lunária funkcí, viz > pomůcka pro zeměpis

■ **6.** výška, průměr, výška stojanu

■ **7.** Kl. 2011

GLÓBUS

GLÓBUS INDUKČNÍ

* **glóbus indukční** m., SSJČ I/544

■ **1.** stojan, zobrazení

■ **2.** výrobce, vřočení

■ **3.**

■ **4.**

a) glóbus s černým povrchem pro psaní křídou, může mít napevno za-

kresleny červenou barvou poledníky a rovnoběžky

b) vyráběla se rovněž > mapa školní indukční

■ **5.** liší se od > glóbusu barvou povrchu, viz > pomůcka pro zeměpis

■ **6.** výška, průměr, výška stojanu

■ **7.** Kl. 2011

HOUBA ŠKOLNÍ

* **houba školní** m., SSJČ I/635

■ **1.** materiál, tvar, barva

■ **2.**

■ **3.** hubka (pro tabulky)

■ **4.**

a) pórovitá, vodu sající rohovitá schránka houby mycí nebo houby koňské; její gumová náhražka; používaná jako mokrá varianta na smazání tabule, pro suché setření se využíval hadr (hadra);

■ materiál: mořská, gumová, umělohmotná

b) držadla na houbu se vyráběla ze dřeva s cínovými nebo mosaznými komponenty, měla zamezit zašpinění a namočení ruky

■ **5.** viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** výška, délka, šířka u pravidelného tvaru, nejdelší rozměry ve třech osách u nepravidelného tvaru

■ **7.** Kl. 2011

* **kalamář** m., SSJČ I/817

■ **1.** typ, materiál, příslušenství
(v soupravě)

■ **2.** značka, výrobce, dekor

■ **3.**

■ **4.**

a) nádobka na inkoust

■ typ: stolní – zapuštěný do stolní desky lavice, příruční – skleněná lahvička se šroubovacím víčkem nebo bez něj, cestovní – skleněná lahvička v uzavíratelném těsnicím kovovém pouzdře

■ materiál: skleněný, kovový (plechová schránka zapuštěná do desky lavice nebo stolu s vyjímatelnou skleněnou

nádobkou); otevřený nebo uzavřený kyvadlovou uzávěrkou;

■ inkoust se do kalamářů ve třídě naléval ze skleněných lahví nebo plechových koněvek; v kabinetech a kancelářích se používaly kalamáře v psacích soupravách

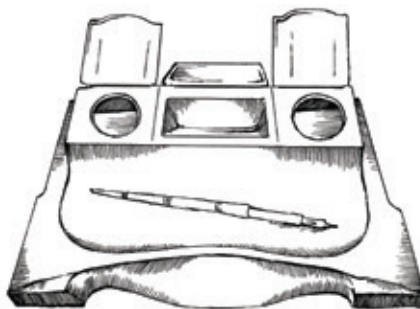
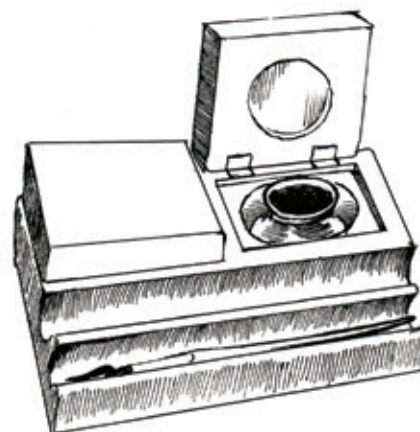
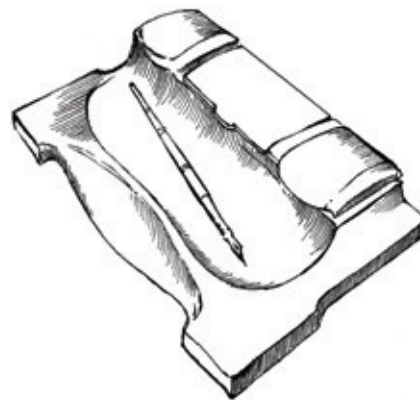
■ psací souprava: stojan na dva kalamáře z různých materiálů, v reprezentativní podobě řemeslně zpracovaný, s příslušenstvím: osušovátko, nůž na dopisy, pečetidlo

■ **5.** viz > zařízení třídy a školy, viz > piják

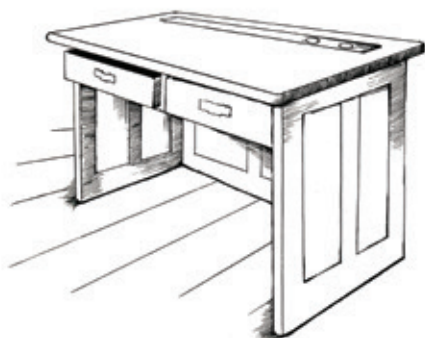
■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

KALAMÁŘ

KATEDRA

* **katedra** ž., SSJČ I/852

■ **1.** materiál, povrchová úprava, vybavení

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) učitelův stůl ve třídě, pracovní místo učitele při vyučování spolu s učitelkou > židli

▪ katedra je krytá z přední strany, se zásuvkami (uzamykatelnými), v desce drážka pro psací potřeby a otvor pro kalamář; často umístěna na pódiu (stupni, stupínku) – zvýšeném místě u tabule

■ **5.** liší se od > stolu psacího a > stolu kancelářského přední svislou deskou a úpravami horní desky, viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

KRABICE ENTOMOLOGICKÁ

* **krabice entomologická** ž., SSJČ I/981

■ **1.** téma, obsah, existence popisků jednotlivých částí, kompletnost

■ **2.** výrobce

■ **3.** skříňka entomologická

■ **4.**

a) pomůcka k výuce o hmyzu, dře-

věná skříňka s jednou prosklenou stranou; preparáty hmyzu jsou často zachyceny ve vývojových stádiích a v přirozeném životním prostředí (biotopu)

■ **5.** viz > pomůcka pro přírodopis

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

* **křída školní** ž., SSJČ I/1018

■ **1.** tvar, barva, obal

■ **2.** v případě uložení v popsané krabici značka a výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) tyčinka vyrobená z bílé měkké odrůdy vápence, používaná k psaní na tabuli

▪ barva: bílá, barevné křidy

▪ tvar: kulatá (roubíky), hranatá; za-

špičatělá, krouhaná do špičky; obalová papírem

b) prodávalo se držadlo na křidu pro pohodlnější držení a lepší psaní

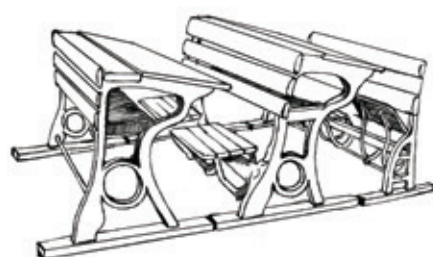
■ **5.** liší se od křidy umělecké (prašné nebo olejové) účelem a menší škálou barev, od křidy krejčovské tvarem a konzistencí, od křidy lesnické tvarem, povrchovou úpravou a účelem, viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** délka

■ **7.** Kl. 2011

KŘÍDA ŠKOLNÍ

LAVICE ŠKOLNÍ

*lavice školní ž., SSJČ I/1076

■ **1.** materiál (dřevo, event. v kombinaci s kovem), tvar, mobilnost sedadel a horní desky, počet osob, pro které je určena; velikost u více lavic stejného typu

■ **2.** typ, výrobce (velká řada patentovaných typů)

■ **3.** škamna (mn. č. škamny): dřevěná školní lavice pro více žáků se šikmou deskou, výškově odstupňovaná

■ **4.**

a) pracovní místo žáka – sedadlo je konstrukčně spojeno s pracovní deskou pro jednoho až tři žáky

▪ horní stolní deska pevná (se sklonem) nebo výklopná (posuvná, nastavitelná); sedadlo pevné nebo výklopné; horní deska se zapuštěným kalamářem a prohloubenou drážkou na psací potřeby; pod deskou přihrádka; opěradlo konstruováno jako pevný konec jedné lavice nebo jej tvoří přední deska lavice následující; často je lavice opatřena trnoží; lavice se sestavují do řad podle velikosti (různá výška stejného typu)

■ **5.** liší se od > stolu žákovského pevným spojením sedadla s pracovní deskou, viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka lavice jako celku, popř. výška jednotlivých částí

■ **7.** Kl. 2011

* **lunárium** s., SSJČ I/1142

■ **1.** materiál, popis částí, kompletnost

■ **2.**

■ **3.** lunoid

■ **4.**

a) přístroj znázorňující pohyb (čtvrti) Měsíce; kruhová deska, uprostřed

koule bíle a černě natřená, rozdělená na 28 dílů, s ručičkou

■ **5.** liší se od > glóbusu vzhledem a účelem, viz > pomůcka pro zeměpis

■ **6.** výška, průměr, výška stojanu

■ **7.** Kl. 2011

LUNÁRIUM

* **mapa plastická** ž., SSJČ I/1175

■ **1.** název, měřítko, materiál

■ **2.** autor, nakladatel, vrocení, event. schválení pro školy

■ **3.**

■ **4.**

a) znázorňuje výškovou modelaci, slouží k výuce zeměpisu a topografie (reliéf krajiny)

▪ vypouklá, s reliéfním povrchem; ve škole umístěna na zdi (nástěnná) nebo vodorovně na podstavci; k výuce stejných témat sloužil i > stůl plastický
▪ materiál: sádra, papírovina, event. kov

■ **5.** viz > pomůcka pro zeměpis, viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

MAPA PLASTICKÁ

MAPA ŠKOLNÍ

* **mapa školní** ž., SSJČ I/1175

■ **1.** typ, název, měřítko; materiál, lištování

■ **2.** autor, nakladatel, vrocení, event. schválení pro školy

■ **3.** mapa vyučovací, mapa didaktická, mapa nástěnná

■ **4.**

a) schematické znázornění zemského povrchu s využitím smluvených topografických značek

▪ školní mapa: určená a schválená pro školní výuku

▪ způsob užívání: nástěnná (závěsná, demonstrační), příruční (zmenšený formát pro individuální práci)

▪ materiál: papírová (event. podlepená plátnem), plastová, > mapa plastická

▪ podle vyučovacích předmětů: zeměpisná, dějepisná (historická), vlastivědná

▪ podle obsahu: fyzická (obecně zeměpisná), hospodářská, politická, topografická (místopisná), geologická, hvězdná (pro hvězdářský zeměpis)

▪ podle úplnosti zobrazení: mapa obrysová (slepá, němá) – obsahuje pouze vybrané liniové prvky polohopisu (státy, města, vodstvo) bez slovních popisů a slouží pro dokresbu nebo k doplnění názvů, používá se při opakování a zkoušení, může být reliéfní (typ kresby pohoří); mapa indukční – na černém voskovém plátně jsou zakresleny obrysy hranic a řeky, event. pevnina a oceány, kreslí se na ni barevnými křídami, bývá oboustranná; > planiglób; kartogram (mapový náčrt, mapový diagram) – zjednodušená mapa; atlas – vázaný soubor příručních map

■ **5.** liší se od plánů měst a obcí způsobem zobrazení, od map vojenských, turistických aj. deklarovaným určením pro školy, event. schvalovací doložkou pro školy, viz > pomůcka, viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** výška, délka

■ **7.** Kl. 2011

* **model** m., SSJČ I/1263

■ **1.** materiál, počet kusů v souboru, vyučovací předmět

■ **2.** výrobce

■ **3.** napodobenina

■ **4.**

a) objekt znázorňující původní předmět nebo jev se záměrným uplatněním didaktických zřetelů; napodobenina (často ve zmenšeném měřítku) pro účely vyučovací

▪ materiál: dřevo; sádra – předmět je litý, levnější, křehký a těžký; papírovina (masa) – předmět je tlačný z formy, dražší, lehčí, méně choulostivý a dá se čistit vlhkou houbou; gutaperča (druh kaučukové hmoty); želatina; celuloid; drát; plastická hmota; lepenka; plech; sklo; keramika; povrchová úprava – lak

▪ forma: přirozená velikost, zmenšený; plošný, prostorový, reliéfní; pohyblivý

vý (dynamický, funkční), nepohyblivý (statický); průhledný, neprůhledný; stavebnicový, rozkladný (rozebíratelný a sestavitelný), s rozvinutelným pláštěm, vrstevnicový; na stojanu, v průřezu, s vyjímatelnými částmi

▪ obsah: botanické modely (rostliny, plody, květenství); modely hub; modely anatomické (tělovědné) – smyslová ústrojí, vnitřní orgány; modely zoologické (hmyz); modely geometrické (měřické) – k poznávání a vyvozování vlastností krychle, kvádru, hranolu, jehlanu, válce, kužele, koule; modely krystalů; modely ke kreslení; modely hospodářských strojů; modely roubování a štěpování; modely úlu; modely kupeckého krámu (pro matematiku)

■ **5.** viz > pomůcka

■ **6.** výška, délka, šířka, event. průměr

■ **7.** Kl. 2011

MODEL

nábytek školní

- > etažérka
- > katedra (pracovní místo učitele)
- > lavice školní (pracovní místo žáka)
- > skříň (zařízení na uskladnění pomůcek, potřeb a přístrojů)
- > skříňka na sbírku nerostů
- > stojan na školní obrazy a mapy
- > stojan univerzální
- > stůlek
- > stůl kancelářský
- > stůl plastický
- > stůl příruční
- > stůl psací
- > stůl žákovský
- > tabule
- > věšák školní
- > židle

NÁBYTEK ŠKOLNÍ

NÁČINÍ TĚLOCVIČNÉ

* **náčiní tělocvičné** s., SSJČ II/13

- **1.** typ, materiál
- **2.** značka, výrobce
- **3.**

■ **4.**

a) soubor učebních pomůcek určených k rozvíjení tělesné zdatnosti a všeobecné pohybové výkonnosti

- materiál: dřevo, kůže, konopí, kov atp.
- typ: brusle, buzola, cvičební tyč krátká a dlouhá, činka, disk, granáty cvičné (atrapa ručního granátu), chůďy, koule, bubínek s paličkou, kužel cvičební, lano na přetahování, luk a šípy; míč – na kopanou, házenou, košíkovou, odbíjenou (podbíjenou, volejbal), ragby, vodní pólo, na hru

pasák (+ pálky), medicinbal (též medicínální míč), nafukovací (vodní), na házení (plněný, s poutkem), míček na tenis, duše do míče, žengle na šněrování míče, nafukovačka (hustilka); lyže; měřicí pásmo; obruč, obroučka k házení (+ mečik k chytání kroužků), oštěp, > pešek; raketa (pálka na tenis); sáně; síť a síťky do branek a košů; stan; stojan a laťka na skok vysoký; stopky, štafetový kolík; švihadlo – krátké, dlouhé, s držátky; tkaloun (gumový motouz); tyč na skok vysoký (bambusová)

■ **5.** viz > pomůcka pro tělesnou výchovu

■ **6.** výška, délka a šířka, event. průměr, váha

■ **7.** Kl. 2011

NÁŘADÍ TĚLOCVIČNÉ

* **nářadí tělocvičné** s., SSJČ II/89

- **1.** typ, materiál
- **2.** značka, výrobce
- **3.**

■ **4.**

a) soubor víceúčelových, případně i jednoúčelových předmětů pro gymnastická cvičení; rozměry a tvary jednotlivých nářadí jsou mezinárodně normalizovány; pevně nebo volně osazené

- typ: bedna švédská (počet dílů, kónická nebo rovná), bradla, hrazda,

kladina, kolovadlo (složené z provazových žebříků zavěšených na otáčivém držáku), koza, kruhy (mechanické), kůň, lano na šplh, lavička (švédská), líha (dřevěný pružný můstek), stůl (gymnastický), tyče ke šplhu, zavěšovací můstek na žebř, žebřiny (žebř, ribstoly), žíněnka

■ **5.** viz > pomůcka pro tělesnou výchovu

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

***obraz dermoplastický**

m., SSJČ II/258

- **1.** obsah, materiál, název
- **2.** výrobce
- **3.** taxidermický reliéfní obraz, tzv. polovycpanina, plastický obraz (nesprávně)
- **4.**
 - a) částečné zpracování vycpaniny, která svou polovinou vystupuje plasticky z pevné podložky, na níž je namalováno pozadí (přirozené

prostředí); obraz je opatřen masivním rámem (často v podobě větvi stromu) a zasklen; nejedná se o typickou učební pomůcku, oblíbený jako dekorace v interiérech; obrazy byly využívány ve školách i bez schválení; jsou určeny k zavěšení na zeď

- **5.** liší se od > vycpaniny způsobem zpracování, viz > pomůcka pro přírodopis
- **6.** výška, délka, šířka
- **7.** Kl. 2011

OBRAZ DERMOPLASTICKÝ

***obraz školní m., SSJČ II/258**

- **1.** typ, název; materiál, lištování, popis na obraze nebo v doprovodném textu
- **2.** autor, nakladatel, v roce, event. schválení pro školy
- **3.** didaktický obraz, výukový obraz, nástěnný obraz, nástěnná tabule, školní plakát (nesprávně)
- **4.**
 - a) didakticky a výtvarně zpracované názorné vyobrazení určité přírodniny, stroje nebo zařízení, jevu apod., které svým obsahem a formou napomáhá k plnění vyučovacích a výchovných záměrů, často doplněno metodickým listem, doprovodným textem (brožura mimo pomůcku) nebo titulkou a popisem obrazu (nalepeno na rubu)
 - typ: vlastivědný, dějepisný, zeměpisný, přírodopisný, fyzikální, gramatický; realistický, schematizovaný, kombinovaný; lištovaný, nelištovaný; černobílý,

barevný; podlepený plátnem, lepenkou; rozkladný; s titulkou a popisem na rubu, bez titulkou

- diagram: specifická nástěnná pomůcka zachycující podstatné věci a vztahy ve schématu (zjednodušená kresba, přehledová tabulka, graf); pro matematiku: např. tabule s tisíci tečkami; pro zeměpis: mapa s horskými pásmy; pro dějepis: přehled panovníků
- obrazový soubor: několik školních obrazů menšího formátu, často průběžně číslovaných, se společným názvem a obálkou
- soubor nástěnných obrazů: série obrazů vydaná v jednotné úpravě, se společným hlavním názvem nebo ve stejné edici

■ **5.** od plakátu se liší účelem, od uměleckého obrazu k výzdobě účelem, event. schvalovací doložkou pro školy, viz > pomůcka, viz > zařízení třídy a školy

- **6.** výška, délka, šířka
- **7.** Kl. 2011

OBRAZ ŠKOLNÍ

OŘEZÁVÁTKO

* **ořezávátko** s., SSJČ II/425

■ **1.** tvar, barva, materiál, mechanismus

■ **2.**

■ **3.** strouhátko, hrotič

■ **4.**

a) drobný přístroj na ořezávání (zpravidla tužek)

▪ typ: ořezávátko stolní, ořezávací strojek (na kliku nebo elektrický po-

hon, dvě ocelové frézky), školní (ruční) – s čepelí (břittem)

▪ podle počtu břitů: jednoduché, dvojité

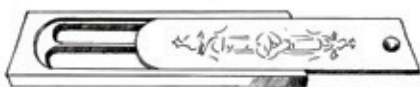
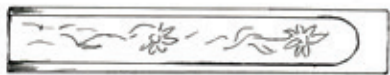
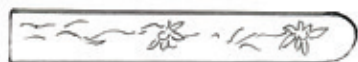
▪ vzhled: břit ve schránce (tvar, figurka), kontejnerové (uzavřený prostor na odpad)

■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

PENÁL

* **penál** m., SSJČ II/551

■ **1.** materiál, tvar, členění, event. obsah

■ **2.** výzdoba

■ **3.** pouzdro

■ **4.**

a) žákovské pouzdro (na pera a tužky)

▪ materiál: dřevo, kůže, voskované plátno, plast, lepenka, plech

▪ typ: zasouvací dřevěné; na druk, na zip (jednozipové, dvojzipové)

■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

* **pero** s., SSJČ II/560

■ **1.** materiál, tvar násadky, barva, typ podle mechanismu

■ **2.** typ, značka a výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) nástroj k psaní a kreslení

▪ ocelové: špička z ocelového plechu, vytvarovaná, povrchově upravená, zasazuje se do širšího konce násadky (držátka dřevěného, korkového nebo plastového); špička je značena písmeny: O – ostrá, P – prostřední, PT – polotupá, T – tupá; držátko může být tvarově upraveno pro lepší uchopení (ergonomické)

▪ materiál: přírodní (brko), ocel, sklo, dřevo, plast, hliník

▪ mechanismus: plnicí – pístové nebo bombičkové (zásobník na inkoust); nahrazováno perem kuličkovým, jinak též propisovací tužkou (propiska, průpiska), gelovým perem

▪ s klipem (úchytkou), bez klipu

▪ jednobarevné, vícebarevné (podle náplně); výměnná psací vložka (náplň) – různé barvy; různé druhy inkoustu: modrý, červený, zelený, dokumentační aj.

■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** délka

■ **7.** Kl. 2011

PERO

* **pešek** m., SSJČ II/567

■ **1.** tvar, materiál, náplň

■ **2.**

■ **3.** obušek

■ **4.**

a) obušek používaný při hře na peška

▪ materiál: režné plátno, kůže

■ **5.** viz > náčiní tělocvičné

■ **6.** délka

■ **7.** Kl. 2011

PEŠEK

PIJÁK

* **piják** m., SSJČ II/576

- **1.** tvar, barva
- **2.** výzdoba, zadavatel reklamy
- **3.** savý papír (SSJČ III/264, sací papír, pijavý papír)
- **4.**
 - a) vpíjí a osušuje přebytek inkoustu při překládání listu ve školním sešitě; v kanceláři plní jeho funkci osušovátko (osušovadlo, osušovač)

ve tvaru kolébky s držadlem (SSJČ II/445)

■ obsah: bez popisu, s popisy, s linkami, obrázkový nebo reklamní potisk

■ **5.** liší se materiálem a funkcí od linkované podložky na psaní (lenochu) (SSJČ II/657), viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** výška, délka; u standardního formátu značka (A4)

■ **7.** Kl. 2011

PISÁTKO

* **pisátko** s., SSJČ II/583

- **1.** materiál, obal
- **2.**
- **3.** kamínek, psací kamínek, břidlicový kamínek, olůvko (přeneseně)
- **4.**
 - a) tyčinka z břidlice k psaní na školních tabulkách
 - čistě břidlicová tyčinka nevyhovuje pro přílišnou tvrdost; trojhranné

nebo čtyřhranné tyčinky se vyráběly z břidlicové masy, jsou měkčí, se světlejší linkou, ale velmi křehké; balily se do papírového obalu nebo obkládaly dřevem a ořezávaly se jako tužka

■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací, viz > tabulka psací

■ **6.** liší se od olůvka (olověná tyčinka, molybdenit, psací potřeba na pergamenu nebo na papír, černá linka)

■ **7.** Kl. 2011

* **planetárium** s., SSJČ II/597

■ **1.** materiál, popis částí

■ **2.** značka, výrobce, v roce

■ **3.**

■ **4.**

a) telurium rozšířené o nejbližší planety (Merkur, Venuše, Mars), které jsou umístěny tak, aby se otáčely

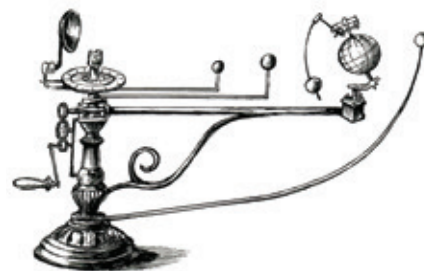
a obíhaly ve své dráze kolem Slunce; lze jím znázornit pohyb našeho slunečního systému

■ **5.** liší se od > glóbusu a od > lunária účelem a obsahem zobrazení, od > teluria rozšířenými prvky, viz > pomůcka pro zeměpis

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

PLANETÁRIUM

* **planiglób** m., SSJČ II/597

■ **1.** název, měřítko; materiál, lištování

■ **2.** autor, nakladatel, v roce, event. schválení pro školy

■ **3.** planisféra

■ **4.**

a) mapa zemské polokoule na kruhové ploše; zeměpisná mapa plošně zobrazující

cí zemské polokoule (východní a západní) ve dvou vedle sebe ležících kruzích

■ materiál: papírová (event. podlepená plátnem), plastová; lištovaná, nelištovaná

■ **5.** viz > mapa školní, viz > pomůcka pro zeměpis

■ **6.** výška, délka

■ **7.** Kl. 2011

PLANIGLÓB

PLIVÁTKO

* **plivátko** s., SSJČ II/385

■ **1.** materiál, barva, typ, kompletnost (víko)

■ **2.**

■ **3.**

■ **4.**

a) nádoba, do níž se odplivuje; pro školy typický kruhový tvar

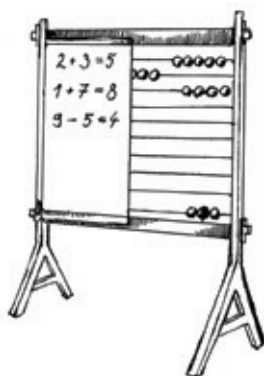
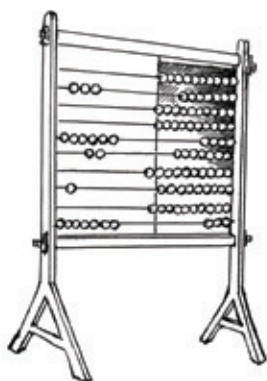
- materiál: plech, email; víko (poklop připevněný nýtem) s kruhovým otvorem
- podle velikosti: příruční (stolní), na zem (větší rozměr), k připevnění na zeď
- suché nebo používané s vodou nebo s dezinfekční tekutinou

■ **5.** viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** výška, průměr

■ **7.** Kl. 2011

POČÍTADLO

* **počítadlo** s., SSJČ II/637

■ **1.** materiál, typ, kompletnost

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) trojrozměrná učební pomůcka ke znázorňování početních výkonů, převážně z drátů a kuliček

▪ podle určení: demonstrační (školní), příruční (žákovské, dětské)

▪ podle počtu kuliček: stovkové, desítkové, dvacítkové

▪ podle způsobu počítání: kuličkové, tzv. ruské počítadlo stovkové – 100 kuliček, 10 řad, i s částečně zakrývací tabulí (nebo plechovou stěnou) na psaní křídou; > řádové; zlomkové – ko-

touče (zlomkové válečky) se dají rozdělit na části, od desetin na poloviny

- rám: dřevěný, kovový
- tvary: různobarevné kuličky, krychle, knoflíky, předměty (zavěšené)
- řada patentovaných a experimentálních počítadel vytvořených učiteli a po nich pojmenovaných

■ **5.** liší se od ruského lidového počítadla (sčotu) počtem drátů, kuliček a způsobem počítání; protože se jim však kuličková počítadla zavedená do českých škol podobala, říkalo se stovkovému počítadlu ruské, viz > pomůcka pro matematiku, viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** výška, délka, event. šířka podstavce

■ **7.** Kl. 2011

* **počítadlo řádové** m., SSJČ -0-

■ **1.** materiál, počet řádů (svislých drátů)

■ **2.**

■ **3.** počítadlo numerační

■ **4.**

a) počítadlo řádové se skládá ze 4–7 zapuštěných svislých drátů s kuličkami (čočkami), které zpodobují řády (zprava jednotky, desítky,

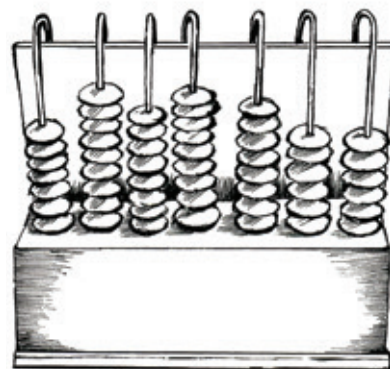
stovky atp.); při počítání se kuličky přesunují dozadu za neprůhlednou svislou přepážku; na stejném principu pracuje počítadlo hůlkové (dekadické) – znázornění jednotek, desítek a stovek

■ **5.** liší se od > počítadla stovkového konstrukcí a způsobem výpočtů, viz > pomůcka pro matematiku

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

POČÍTADLO ŘÁDOVÉ

pomůcka

- > mapa školní
- > model
- > obraz školní
- > sbírka (předměty uspořádané ke vzdělávacímu účelu)
- > stereoskop
- > učebnice
- > vzorkovnice

POMŮCKA

POMŮCKA PRO FYZIKU

pomůcka pro fyziku

- > přístroj influenční
 - > tlakoměr
 - > vývěva
-

POMŮCKA PRO HUDEBNÍ VÝCHOVU (ZPĚV)

pomůcka pro hudební výchovu (zpěv)

- bubínek
 - činely
 - housle
 - ladička
 - metronom
 - noty
 - píšťalky
 - stojan na noty
 - tabule intonační
 - tamburína s rolničkami
 - trubka
-

POMŮCKA PRO MATEMATIKU

pomůcka pro matematiku

- ciferník hodinový
- > počítadlo
- > počítadlo řádové
- > potřeby psací, kreslicí a rýsovací
- > pravítko
- sada dutých měr
- sada závaží

pomůcka pro přírodopis

- > krabice entomologická
 - > obraz dermoplastický
 - > preparát
 - > vycpanina
-

POMŮCKA PRO PŘÍRODOPIS

pomůcka pro tělesnou výchovu (tělocvik)

- > náčiní tělocvičné
 - > nářadí tělocvičné
-

POMŮCKA PRO TĚLESNOU VÝCHOVU (TĚLOCVIK)

pomůcka pro výtvarnou výchovu (kreslení)

- paleta maliřská
 - > potřeby psací, kreslicí a rýsovací
 - stojan maliřský
-

POMŮCKA PRO VÝTVARNOU VÝCHOVU (KRESLENÍ)

pomůcka pro zeměpis

- buzola
- > glóbus
- > glóbus indukční
- > lunárium
- > mapa školní
- > mapa plastická
- > planetárium
- > planiglób
- > telurium

POMŮCKA PRO ZEMĚPIS

POTŘEBY PSACÍ, KRESLICÍ A RÝSOVACÍ

***potřeby psací, kreslicí a rýsovací**
ž., SSJČ II/815

■ **1.** typ, materiál, vzhled, počet kusů
v soupravě

■ **2.** dekor

■ **3.** potřeby školní, pomůcky školní

■ **4.**

a) soubor drobných předmětů používaných při grafických projevech žáků a některé další předměty pro jejich učební činnost

▪ typ: barvy – vodové (akvarelové), anilinové (nyní brilantní – jiné komponenty, nejsou jedovaté), temperové, olejové, akrylové; > tužka grafitová, > tužka pastelová; > pero,

> písátko; štětec (kulatý, plochý); > křída školní; křidy umělecké (prašné a olejové), uhel, rudka, sépie; > pryž stěrací (guma); > ořezávátko; > pravítko, trojúhelník, úhloměr, šablona; kružidlo (kružítka) – demonstrační, v soupravě; > sešit, složka na sešity; výkres (čtvrtka); > piják, podložka (lenoch, s linkami nebo čtverečky), rozvrh; inkoust do plnicích per, tuž; razítko, barva razítkovací, poduška razítkovací; zvýrazňovač, popisovač (fixy); > tabulka psací; > penál (obal na psací potřeby)

■ **5.**

■ **6.** výška, délka, šířka; podle typu

■ **7.** Kl. 2011

PRAVÍTKO

***pravítko** s., SSJČ II/874

■ **1.** materiál, tvar, účel

■ **2.** značka výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) rovné, dlouhé, úzké prkénko; pomůcka k rýsování přímek

▪ účel: k rýsování na tabuli (demonstrační, tabulové, velké), žákovské

▪ materiál: dřevo, kov, lepenka, celuloid, plast, papír

▪ vybavení: s vyznačenými délkovými mírami, demonstrační s rukojetí nebo bez ní, měřítka (přesné milimetrové)

▪ typy základní: pravítko, trojúhelník, úhloměr, šablona; pravítko – rovné,

úhelník (pravítko úhlové, do L), příložník (pravítko příložné, do T); trojúhelník – rovnoramenný pravoúhlý (vnitřní úhly 90°, 45°, 45°), trojúhelník pravoúhlý (vnitřní úhly 90°, 60°, 30°), s kolmicí (s ryskou), plastový s prolisky a výřezy; úhloměr

▪ šablona: demonstrační s držadlem – elipsa, parabola, hyperbola; písmenková, kružnicová, šablona funkcí, speciální technické šablony

▪ pravítko sčítací (dvě pohyblivé stupnice do 200); pravítko logaritmické; křivítko

■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** výška, délka podle typu

■ **7.** Kl. 2011

* **preparát** m., SSJČ II/884

■ **1.** druh, materiál, kompletnost

■ **2.** značka výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) konzervací trvale upravená přírodnina, orgán nebo jeho část, zpravidla pro studijní účely

▪ typy: ve skleněném válci se zabroušenou zátkou (konzervační tekutinou je lih nebo formalín); suchý preparát – ve skleněné skříňce, v dřevěné nebo lepenkové skříňce s jednou prosklenou stranou; volně na stojanu nebo s podstavcem

▪ druhy: preparáty člověka, zvířete, rostliny; vývojové preparáty (stadia vývoje, zárodky); mikroskopické preparáty; podvojně (dvojitě) preparáty – polovina preparátu vycpané zvíře, polovina kostra a vnitřnosti, ve skleněném poklopu nebo skříňce; vypreparované kostry (jednotlivě nebo spojené drátky), lebky, zuby, rohy a parohy; nohy (savců a ptáků), zobáky, vejce, hnízda, krunýře; ulity a lastury; viz > krabice entomologická, > vycpanina

■ **5.** viz > pomůcka pro přírodopis

■ **6.** nejdelší rozměry ve třech osách

■ **7.** Kl. 2011

PREPARÁT

* **pryž stěrací** ž., SSJČ II/993

■ **1.** barva, tvar

■ **2.** značka, potisk (obrázek)

■ **3.** guma mazací, pryž mazací, pryž na vymazávání, radýrka

■ **4.**

a) vulkanizovaný kaučuk; potřeba k mazání v různé velikosti, barvách, tvarech a tvrdosti; nejrozšířenější typ firmy Koh-i-noor s obrázkem slona (nově i s pozadím)

▪ stěrací pryž pro různé typy tužek a kříd: pro grafitové tužky, plastická,

termoplastická, tvárná (v krabičce, na měkké grafitové tužky, uhly a pastely)

▪ podle umístění: samostatná, na tužce (gumotyp), výsuvná, v tužce

▪ podle tvrdosti: měkká na tužku, tvrdá na inkoust (také guma dřecí, radýrka), kombinovaná

▪ podle tvaru: hranatá, oválná, trojúhelníková, kulatá, kulatá s kovovým středem a vyšší tvrdostí (k psacímu stroji)

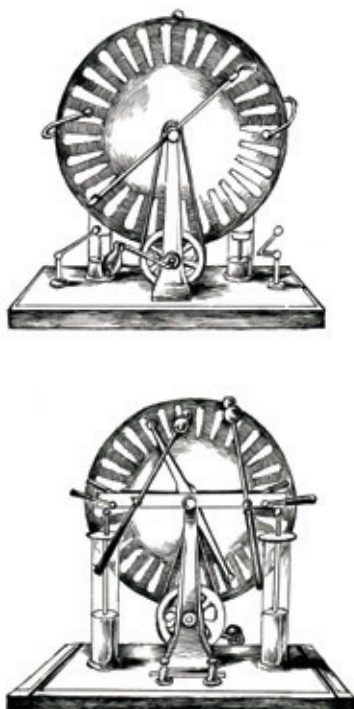
■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

PRYŽ STĚRACÍ

PŘÍSTROJ INFLUENČNÍ

* přístroj influenční

m., SSJČ II/1138

■ **1.** tvar, materiál, příslušenství (vedlejší strojky, obal, skříňka)

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) demonstrační přístroj k výrobě statické elektřiny

▪ „Součástí influenční elektriky jsou dva kotouče ebonitové, několik mm od sebe vzdálené a proti sobě se točící (pohon na kliku). Na vnějších okrajích kotoučů jsou paprskovitě nalepeny výseče staniolové v počtu 24 a více. Zrychlený pohyb rotační děje se převodem z většího kotouče na menší dvěma řemínky. Rotací desek vzniká elektřina kladná i záporná. Elektřina přechází z kotoučů do vidlicovitých kovových sběračů vodivými páskami nebo hřebeny, přebytková

elektřina se vyrovnává vyrovnávací (kovovými přičkami s vodivými rameny). Ze sběračů přechází kladná i záporná elektřina do kondenzátorů leydenských lahví a vybíjí se na vybíječích, připojených otáčivých pákách.“ (Seznam učebních pomůcek pro školy obecné... díl 2, 1923, s. 26).

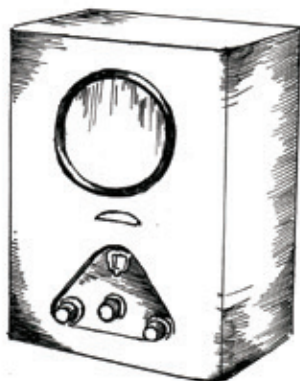
b) výboj jisker dosahoval až 15 cm; kotouče prošly vývojovými změnami materiálu (sklo, ebonit – tvrdá pryž), velikosti a vzájemného pohybu; k přístroji se přidávaly na stojánek tzv. vedlejší strojky (větrník, motorek, zvonková hra, chochol z papírových proužků, zapalovací strojek, přístroj ke srážení kouře atp.), které pracovaly na vzniku elektřiny

■ **5.** viz > pomůcka pro fyziku

■ **6.** výška, délka, šířka; průměr kotouče, váha

■ **7.** Kl. 2011

RÁDIO

* rádio s., SSJČ III/5

■ **1.** tvar, materiál, příslušenství

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.** rozhlasový přijímač, radiopřijímač, rozhlasový aparát

■ **4.**

a) přístroj k šíření rozhlasového vysílání

▪ užíván k poslechu centrálního rádiového vysílání pro školy (mluvené a hudební programy se zaměřením na školní mládež); jednotlivé stolní

přijímače ve třídách (event. vybavené sluchátky) byly záhy nahrazeny vnitřním školním rozhlasem, tj. uzavřenou sdělovací soustavou, která se skládala z přijímače se zesilovačem, z rozvodu do učeben a z amplionu; často byl školní rozhlas vybaven gramofonem a mikrofonom a umožňoval školní hlášení, výchovné proslovy, zprávy a reprodukci hudby

■ **5.** viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

* **rákoska** ž., SSJČ III/14

■ **1.** materiál

■ **2.**

■ **3.**

■ **4.**

a) tenká pružná hůl, původně ze španělského rákosu, užívaná k trestání dětí

■ **5.** liší se od ukazovátka pružností a funkcí, viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** délka

■ **7.** Kl. 2011

RÁKOSKA

* **sbírka** ž., SSJČ III/268

■ **1.** název, obsah, uspořádání, počet kusů, kompletnost, obal a uložení

■ **2.** výrobce nebo autor

■ **3.**

■ **4.**

a) soubor předmětů uspořádaných zpravidla přehledně podle určitých hledisek, shrnující určitý úsek učiva; mohla být vytvořena a prodávána nakladatelstvím učebních pomůcek, nebo vzniknout svépomocí učitelů a žáků; v rámci sbírky sestaveny a prezentovány kolekce, tzv. > vzorkovnice (vzorníky)

▪ typ: živočišná, rostlinná, nerostná, technologická

▪ obsah: brouci a hmyz (po řádech), domácí hmyz, exotický hmyz, škodlivý

a užitečný hmyz, motýli, měkkýši; minerály, nerosty, zkameněliny; archeologické vykopávky; herbář, semena a plody, dřevo; sbírky technologické (suroviny a výrobky, výrobní postupy); tkaniny, potraviny (cukr, čaj, koření, oleje), barviva, mince, výroba papíru, porcelánu

▪ pro svépomocné vytváření sbírek si škola obstarávala řadu speciálních pomůcek: potřeby k lovení a upravování hmyzu, obratlovců a rostlin; sítky, krabice na motýly a housenky, botanickou torbu, lisy se šrouby a řemeny; brašnu na sbírání nerostů s přihrádkou pro geologické kladívko aj.

■ **5.** viz > pomůcka

■ **6.** výška, délka, šířka, váha podle předmětu

■ **7.** Kl. 2011

SBÍRKA

SEŠIT

* **sešit** m., SSJČ III/307

■ **1.** formát, předtištěný název, obal (jeho potisk), linkování, počet listů (objem)

■ **2.** datace, > piják, tiskárna

■ **3.**

■ **4.**

a) svazek nebo složka papírů, sešitých ve hřbetu a opatřených obálkou (obalem)

■ podle předtištění: linkovaný, nelinekovaný, čtverečkovaný, notový,

s předepsanými vzory (pro krasopis); speciální předtištěný sešit: žákovská knížka, úkolníček

■ podle obsahu: písanka, deník, úkolový sešit, počteník, náčrtník atp.; prázdný nebo popsáný

■ uložení: desky na školní sešity, s obrázky na obalu, s tkanicemi

■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** výška, šířka; standardní rozměr A3 až A6

■ **7.** Kl. 2011

SKIOPTIKON

* **skioptikon** m., SSJČ III/343

■ **1.** materiál, tvar, světelný zdroj

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.** laterna magica, kouzelná lampa

■ **4.**

a) jednoduchý promítací přístroj na diapozitivy

b) v prvotní podobě dřevěná skříňka se zdrojem světla a s držákem, kam se zasouvaly skleněné desky s malovaný-

mi průhlednými obrázky, ty se pak pomocí objektivu promítaly na stěnu; od přelomu 19. a 20. století kromě promítání diapozitivů sloužil i k předvádění optických, chemických a fyzikálních pokusů a k projekci neprůhledných předmětů

■ **5.** liší se od > diaprojektoru, > episkopu, > epidiaskopu jednoduchou konstrukcí, viz > technika didaktická

■ **6.** výška, délka, šířka, váha

■ **7.** Kl. 2011

* **skříň** ž., SSJČ III/362

■ **1.** materiál, tvar, prosklení, vnitřní uspořádání

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.** almara

■ **4.**

a) vyšší kus nábytku na ukládání různých předmětů

▪ podle využití: skříň univerzální (regálová, víceúčelová); skříň speciální; skříň speciální školní – často dvoudílná, s širším spodním dílem a s proskleným užším horním dílem, s různými způsoby rozčlenění prostoru, s pevně osazenými nebo výsuvnými policemi, zásuvkami, příčkami, na různé dvojrozměrné a trojrozměrné předměty,

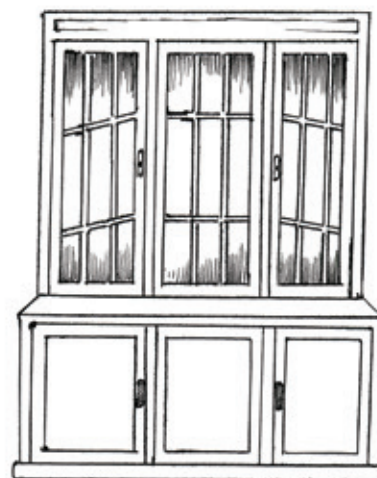
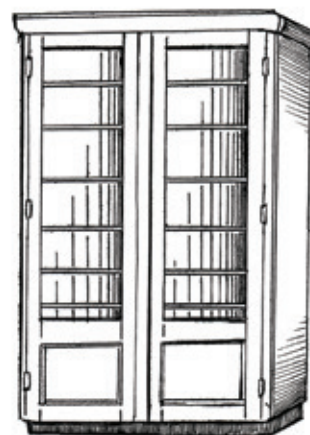
splňující požadavek neostrých hran a hladkého, dobře omyvatelného povrchu; skříň na fyzikální přístroje, na chemikálie a chemické sklo (spodní díl zásuvkový s americkým žaluziovým uzávěrem, horní díl s policemi uvnitř i na vnitřní straně dveří), > skříňka na sbírku nerostů; skříň na kreslicí desky, výkresy; na nářadí v dílnách; na vystavení pomůcek; k uskladnění map a obrazů (speciální typ s horní odklápěcí deskou a boční výklopnou stranou); na knihy (knihovna); registrační skříň (uzamykatelná, na spisy); na osobní věci učitelů, šatníková (šatnová)

■ **5.** viz > nábytek školní

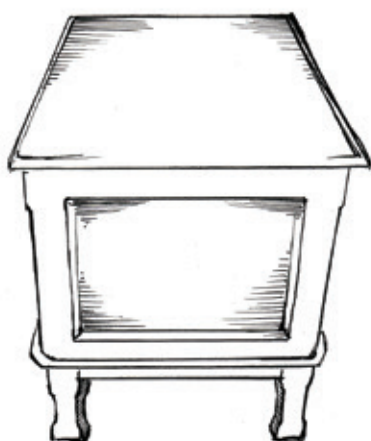
■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

SKŘÍŇ

SKŘÍŇKA NA SBÍRKU NEROSTŮ

* skříňka na sbírku nerostů

ž., SSJČ III/362

■ 1. materiál, rozložitelnost, počet zásuvek a oddílů

■ 2. značka, výrobce

■ 3.

■ 4.

a) dřevěná nízká skříňka s víkem, členěná na zásuvky a oddíly

■ 5. viz > nábytek školní

■ 6. výška, délka, šířka

■ 7. Kl. 2011

***stereoskop** m., SSJČ III/536

■ **1.** materiál, kompletnost, funkčnost, příslušenství (stojan, obrázky)

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) přístroj se dvěma optickými soustavami (okuláry), umožňující prostorové, plastické vidění, na boční straně u některých typů ozubené kolečko k zaostření skel; nehodí se k hromadnému vyučování, pro které je lepší skioptikon

▪ typ: otevřený (americký) – s možností posouvání obrázků, zavřený (francouzský) – kukátko je směřováno do krabičky s víkem, revol-

verový – krabice na podstavci na padesát obrázků

▪ materiál: dřevo (mj. mahagonové), s rukojetí; jednoduchý z lepenky se skly v dřevěných obracech; na stojanu nebo bez něj

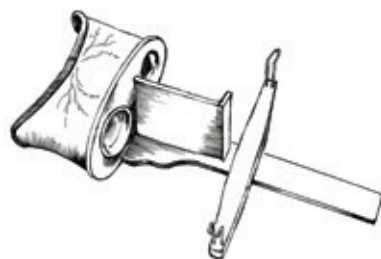
▪ stereoskopický obrázek se skládá ze dvou obrázků téhož výjevu, fotografovaných pro každé oko zvlášť, aby vynikl plastický obraz; obrázky byly prodávány jednotlivě, v dražším vydání nalepené na kartonu a vložené do ochranné obálky z pevného průsvitného papíru, nebo v tematických sadách

■ **5.** viz > pomůcka

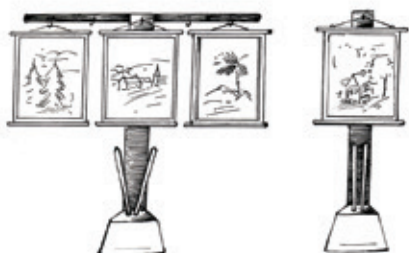
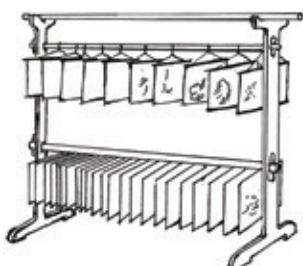
■ **6.** výška, délka, šířka podle typu

■ **7.** Kl. 2011

STEREOSKOP

STOJAN NA ŠKOLNÍ OBRAZY A MAPY

*** stojan na školní obrazy a mapy**
m., SSJČ III/547

■ **1.** materiál, konstrukce, členění, závěsný systém

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) zařízení umožňující něco upevnit; závěsný systém s vlastním pevným podstavcem, stojící volně nebo u zdi

▪ materiál konstrukce a podstavce: dřevo, kov

▪ typ: skládací, s výsuvnou tyčí, se sklopnými (rozkládacími) rameny, jedno- nebo dvouřadový; svislé nebo vodorovné uložení předmětů; na ukládání svinutých map a obrazů (kovové prolamované konzoly), na ukládání nesvinutých map a obrazů (posunovatelné háčky); s odkladačem pro mapy a žerdě v horní části (posunovatelné háčky)

■ **5.** liší se od > věšáku konstrukcí, viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

*** stojan na umyvadlo**

m., SSJČ III/547

■ **1.** materiál, tvar, konstrukce, příslušenství

■ **2.**

■ **3.** stolek mycí (určitý typ)

■ **4.**

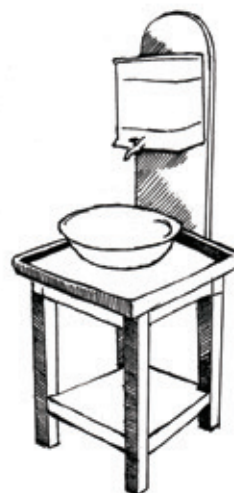
a) stojan s umyvadlem a džbánem; s odkládací plochou; s držákem na ručník; stojan s nádržkou na vodu

■ **5.** viz > nábytek školní

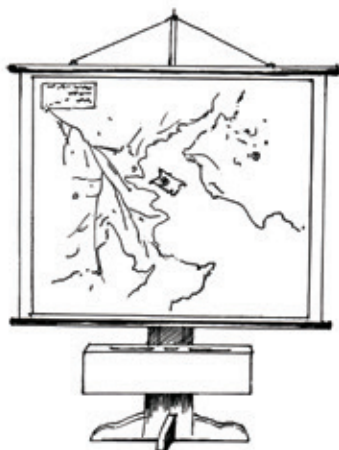
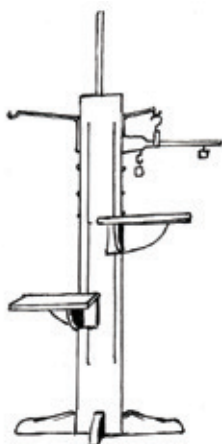
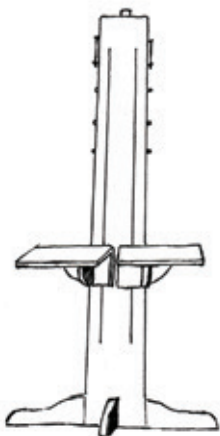
■ **6.** výška, délka, šířka, event. průměr

■ **7.** Kl. 2011

STOJAN NA UMYVADLO

STOJAN UNIVERZÁLNÍ

*stojan univerzální

m., SSJČ III/547

■ **1.** materiál, konstrukce, využití (účel), příslušenství

■ **2.** značka, výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) pro zavěšení map a obrazů, fyzikálních pomůcek a přístrojů; např. patentovaný školní stojan Univer-

sum z 30. let 20. století, má dva posuvné sklápěcí stolky, dva posuvné kovové háky, výsuvný hák na mapy do výšky 250 cm, háčky na zavěšení obrazů a předmětů

■ **5.** liší se od jednoduchého > stojanu na školní obrazy a mapy možnostmi využití, viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

* **stolek** m., SSJČ III/548

■ **1.** účel, materiál, konstrukce, počet a umístění zásuvek

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

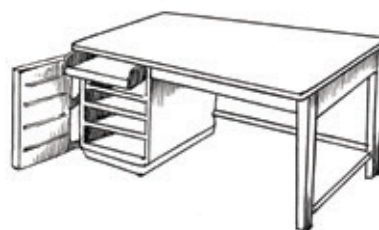
a) jednoduchý speciální stolek podle účelu: pod psací stroj, pod telefon atp.

■ **5.** viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

STOLEK

* **stroj psací** m., SSJČ III/565

■ **1.** typ podle užití a mechanismu, barva, příslušenství (páska, ochranný obal)

■ **2.** značka, výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) zařízení přenášející text, který uživatel píše na klávesnici, na papír

▪ typ: ruční (mechanický), elektrický; kufříkový, stolní

b) pro nedostatek psacích strojů ve škole se při výuce žáků používala cvičná klávesnice, sestávající z pěti černých, po stranách stupňovitě spojených lišt s papírovými štítky a písmeny ve velikosti, tvaru a seřazení jako na psacím stroji, které mohly být opatřeny pérováním

■ **5.** viz > zařízení třídy a školy

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

STROJ PSACÍ

STŮL KANCELÁŘSKÝ

* **stůl kancelářský** m., SSJČ III/591

■ **1.** materiál, konstrukce, počet a rozmístění polic a zásuvek

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) pracovní místo učitele v kabinetu; opatřen jednoduchým nástavcem

k uložení tiskovin, knih a drobných předmětů, s plnou nebo volnou zadní stěnou nástavce

■ **5.** liší se od > katedry absencí svislé desky na čelní straně, totožný se > stolem psacím (bez nástavce), viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

STŮL PLASTICKÝ

* **stůl plastický** m., SSJČ III/591

■ **1.** materiál, konstrukce

■ **2.** výrobce

■ **3.** pískový stůl

■ **4.**

a) stůl se zvýšenými okraji, především pro modelování různých tvarů zemského povrchu z vlhkého písku; pomůcka k prvouce, vlastivědě a reáliím; mohl být umístěn v učebně, na

chodbě, na školním dvoře; je opatřený odtokem na prosáklou vodu, dno je pokryto plechem; na zvýšeném okraji jsou vyznačeny decimetry (pro práci v měřítku); otevřením rozklápěcí horní desky vzniká odkladná plocha

■ **5.** viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka, rozměr rozložené horní desky

■ **7.** Kl. 2011

* **stůl příruční** m., SSJČ III/591

■ **1.** materiál, konstrukce, počet zásuvek

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) nevysoký kus nábytku tvořený deskou na nohách nebo na podstavci, s jednou až se dvěma zásuvkami pod deskou, nebo bez zásuvky

■ **5.** viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

STŮL PŘÍRUČNÍ

* **stůl psací** m., SSJČ III/591

■ **1.** materiál, konstrukce, počet a umístění zásuvek

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) pracovní místo učitele

▪ podle počtu zásuvek: jednořadový nebo dvouřadový; uzamykatelné zásuvky

■ **5.** liší se od > katedry absencí svislé desky na čelní straně, totožný se > stolem kancelářským (navíc nástavec), viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

STŮL PSACÍ

STŮL ŽÁKOVSKÝ

* **stůl žákovský** m., SSJČ III/591

■ **1.** materiál, konstrukce, typ desky

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) pracovní místo žáka, se > židlí; pracovní deska je opatřena drážkou na psací potřeby a kalamářem, s poličkou pod psací deskou; vyhovuje požadavku na větší mobilitu zařízení třídy, pohybu žáka a různorodým školním činnostem lépe než lavice

■ materiál: dřevo, kov, plast

■ deska: vodorovná, šikmá; pevná, nastavitelná, pohyblivá (sklon na psaní,

čtení a rýsování), odklápěcí; rovná, tvarovaná

■ typ: lavice pro 1–2 žáky; speciální žákovský stůl pro 3–4 žáky; laboratorní stůl (fyzika, chemie) – cca 3 metry dlouhý, s připojením minimálně na vodu, plyn a elektřinu; opatřený výlevkou a odpadem; dílenský stůl; kreslicí stůl (nad deskou pevná nebo mobilní polička na předlohu – modelový nosič)

■ **5.** liší se od > lavice školní oddělenou psací a sedací plochou, viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

***tabule** ž., SSJČ III/753

■ **1.** materiál, barva listů, typ, konstrukce

■ **2.** výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) svisle umístěná deska na psaní, typicky dřevěná v černé a zelené barvě

▪ materiál: břidlicová, dřevěná (tvrdé vyschlé dřevo bez suků), flanelová, plátěná, skleněná (matně bílá nebo šedá, kreslí se na ni černou a barevnou křídou nebo uhlem); kovová (magnetická); plastová; olejový nátěr, břidlicový nátěr

▪ typ: jednoduchá, dvojitá; pevná, posuvná, otočná, přenosná (s úchyty na zed'); bez linek, linkovaná, notová

▪ konstrukce: na stojanu (podstavci) nebo připevněná na zdi (stahovací, listová, křídlová – otvírací)

▪ stojanová jednoduchá (jeden tabulový list), stojanová dvojitá (dva otočné tabulové listy, tj. čtyři psací plochy)

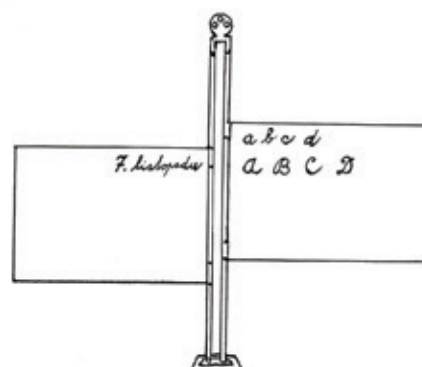
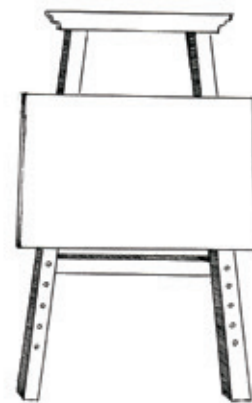
▪ stahovací – zasunutá v pevném rámu připevněném na zdi v drážkách dřevěných sloupů, pohyblivá s protizávažím nahoru a dolů, event. kolem osy; listová – posun dvou otočných tabulových ploch upevněných z vnitřní strany na liště, stahovací nahoru i dolů

■ **5.** viz > nábytek školní

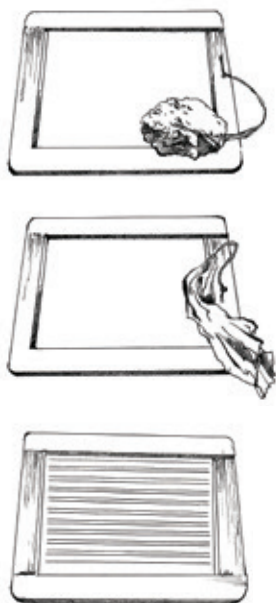
■ **6.** výška, délka celkově, event. tabulového listu a stojanu

■ **7.** Kl. 2011

TABULE

TABULKA PSACÍ

* **tabulka psací** ž., SSJČ III/754

■ **1.** materiál tabulky a rámu, vzhled rubu a líce

■ **2.** výrobce

■ **3.** břidlicová tabulka (břidličná, břidlová)

■ **4.**

a) černá břidlicová nebo lepenková destička užívaná k učení psaní; na líci nelinkovaná, na rubu linky, notová osnova, čtvercová síť

- vzhled: obdélníkový tvar, rám
- materiál psací plochy: břidlice, lepenka, plech, celuloid (píše se tužkou i perem)
- materiál rámu: dřevo

b) psalo se na ni > písátkem, křídou, k mazání se užívala > houba školní a látka (klůcek)

■ **5.** viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** výška, délka

■ **7.** Kl. 2011

TECHNIKA DIDAKTICKÁ

technika didaktická

- > diaprojektor
- > epidiaskop
- > episkop
- gramofon, gramofonová deska
- kalkulátor (kalkulačka)
- magnetofon, magnetofonová nahrávka na kotouči nebo kazetě
- počítač (computer)
- projektor datový
- projektor filmový (promítací stroj, promítačka), film, filmová smyčka
- projektor zpětný (meotar), transparentní fólie, transparenty, průsvítky
- přehrávač CD
- přehrávač DVD (DVD rekordér)
- přístroj diaflex (na zadní projekci)
- > skioptikon
- souprava sluchátková
- stroj vyučovací
- tabule interaktivní, interaktivní učebnice
- televizor (televizní přijímač)
- videorekordér, videokazeta

***telurium** s., SSJČ III/787

■ **1.** materiál, popis částí, druh světelného zdroje, kompletnost, funkčnost

■ **2.** značka, výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) starší mechanický přístroj ke znázornění pohybu Země kolem Slunce, Měsíce kolem Země

▪ světelný zdroj (svíčka, lampa, kahan, žárovka) upevněný před duté kovové zrcadlo značí Slunce, Zemi představuje glóbus na šikmé ose; Měsíc je znázorněn kuličkou na kovovém drátě, obecný obzor kovovým kotoučem

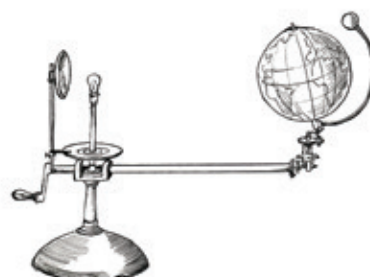
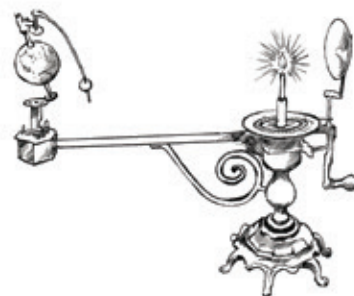
pod světelným zdrojem; klikou se otáčí Země kolem své osy a obíhá kolem Slunce spolu s Měsícem, jenž zároveň obíhá kolem Země; teluriem lze vysvětlit vznik dne a noci, čtvero ročních dob, úplné a částečné zatmění Slunce, čtvrti Měsíce, ekliptiku, pohyb Slunce zvěrokruhem; později se využívá elektrické osvětlení proudem ze sítě nebo z baterie (žárovka)

■ **5.** od > glóbusu se liší konstrukcí, od > planetária menším počtem částí, od > lunária účelem, viz > pomůcka pro zeměpis

■ **6.** výška, šířka, délka, průměr glóbusu

■ **7.** Kl. 2011

TELURIUM

***tlakoměr** m., SSJČ III/825

■ **1.** materiál, tvar, konstrukce, funkčnost

■ **2.** výrobce

■ **3.** barometr

■ **4.**

a) přístroj k měření (atmosférického) tlaku

▪ typ: rtuťový, upevněný na prkénku, se stupnicí, tzv. hruštičkový

b) využíván jako pomůcka pro fyziku k měření tlaku vzduchu nebo jako zařízení školní třídy (vedle teploměru)

■ **5.** viz > pomůcka pro fyziku

■ **6.** liší se od teploměru funkcí

■ **7.** Kl. 2011

TLAKOMĚŘ

TUŽKA GRAFITOVÁ

* **tužka grafitová** ž., SSJČ III/915

- **1.** materiál, tvar, potisk
- **2.** výrobce, značka tvrdosti
- **3.** obyčejná tužka (obecně)

■ **4.**

a) tuhová tyčinka zapuštěná do dřevěného nebo lakového obalu; nástroj k psaní a kreslení

- materiál: ve dřevě, bez dřeva, v laku, > tužka mechanická
- tvrdost: měkká, tvrdá – je udáváno kombinací písmen H, F, B a čísel (evropský systém) nebo čísel (americký systém); to ovlivňuje i odstín černé či šedé psané linky
- tvar: hranatá (trojhranná, čtyřhranná, šestihhranná, výjimečně osmihhranná), kulatá

▪ typ: zakončená stěrací pryží (gumotyp); s prodlužovací násadkou; s chráněním na hrot tužky; s úchytem (pěnový náplek); s barevným potiskem, s obrázkovým nebo reklamním potiskem; inkoustová se zvláštním typem tuhy (nyní zvaná kopírovací)

■ **5.** liší se od > tužky pastelové barvou tuhy, od > tužky mechanické konstrukcí, od tužky tesařské tvarem (plochá), od tužky zápisníkové (k tanečnímu pořádku) velikostí, od dalších speciálních tužek (lesnická, krejčovská, konturovací) účelem; viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** délka

■ **7.** Kl. 2011

TUŽKA MECHANICKÁ

* **tužka mechanická**
ž., SSJČ III/915

- **1.** materiál, typ mechanismu, barevnost
- **2.** výrobce, značka tvrdosti
- **3.** versatílka, pentilka, krajon

■ **4.**

a) tuhová tyčinka vložená do zvláštní násadky; nástroj k psaní a kreslení

- typ: tuha grafitová, barevná; obal plastový, kovový

▪ mechanismus posunu tuhy vývoje: šroubovací, padací (versatílka), stiskací, automatický

- tuha různého průměru, nejtenčí u tzv. mikrotužky (pentelka, pentilka)
- opatřena hrotem (ostření tuhy); klípek; pryží
- zásobník k mechanické tužce (náhradní tuhy)

■ **5.** liší se od > tužky grafitové a > tužky pastelové konstrukcí, viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** délka

■ **7.** Kl. 2011

* **tužka pastelová** ž., SSJČ III/915

■ **1.** materiál, barva, popř. počet kusů v soupravě (sadě)

■ **2.** výrobce

■ **3.** pastelka, progreska, voskovka, barevná tužka

■ **4.**

a) barevná tuhová tyčinka zapuštěná do dřevěného nebo lakového obalu; nástroj k psaní a kreslení

▪ obal: dřevo, lak, papír, plast

▪ tvar: kulatá, hranatá (trojhranná, šestihranná), spirálové rýhování, protiskluzová úprava (zářezy)

▪ typ: kulatá nebo hranatá ve dřevě (pastelka), kulatá v papírovém obalu (voskový pastel, voskovka), kulatá v laku (typ progresso), v plastu (mechanická šroubovací výsuvná pastelka)

▪ v soupravě: barevná škála základní a rozšířená; vícebarevná tuha

■ **5.** liší se od > tužky grafitové barvou tuhy, od > tužky mechanické konstrukcí, od tužky kosmetické účelem, viz > potřeby psací, kreslicí a rýsovací

■ **6.** délka

■ **7.** Kl. 2011

TUŽKA PASTELOVÁ

* **učebnice** ž., SSJČ III/937

■ **1.** autor, název, místo a rok vydání, počet stran, formát, vazba (vázaná, brožovaná, volné listy)

■ **2.** vyučovací předmět, pořadí vydání, datum schválení ministerstvem

■ **3.**

■ **4.**

a) knižní učební pomůcka pro žáky; obsahuje didakticky rozpracované učivo podle učebních osnov pro určitý časový úsek, např. jeden rok; v učebnici je motivační, výkladový, případně i shrnující text, k jehož dokonalejšímu osvojení přispívají také ilustrace

▪ typy učebnic: pracovní sešit (list), čítanka, slabikář, početnice, zpěvník, atlas, slovník, tabulky, určovací klíč, skripta atp.

▪ učebnice interaktivní: software pro interaktivní tabule a počítače

▪ materiály pro učitele: metodická příručka, metodický list k pomůcce, metodické časopisy, osnovy, inventář, seznam (katalog) učebnic a učebních pomůcek

■ **5.** viz > pomůcka

■ **6.** výška, délka; standardní formát značkou

■ **7.** Kl. 2011

UČEBNICE

VĚŠÁK ŠKOLNÍ

* **věšák školní** m., SSJČ IV/67

■ **1.** materiál, konstrukce, počet háčků

■ **2.** dekor

■ **3.**

■ **4.**

a) zařízení sloužící k zavěšení různých předmětů, opatřené háčky; vyžaduje připevnění na stěnu místnosti, na tabuli nebo na skříň

▪ typ: na svinuté mapy a obrazy – konzoly na zdi; na nesvinuté mapy a obrazy – kovové rameno s háčky upevněné na zdi; kladkový věšák – sklopná páka s deskou, upevněnou na stěně, změna polohy pomocí táhla, číslované háčky
▪ užití: na závěsné pomůcky, na svrchní oděv žáků a učitele, na ručníky

■ **5.** liší se od > stojanu konstrukcí, viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

VYCPANINA

* **vycpanina** ž., SSJČ IV/203

■ **1.** obsah, podstavec (materiál), štítek (název, latinský název)

■ **2.** výrobce

■ **3.** dermoplast

■ **4.**

a) preparovaný živočich v původní podobě a objemu těla, z něhož je zachována pouze kůže a její zrohovatělé části; vnitřní část těla je uměle vyplněna

▪ obsah: savci, ptáci, plazi, obojživelníci, ryby

▪ typ: na podstavci; > dermoplastický obraz

■ **5.** viz > pomůcka pro přírodopis; viz > preparát

■ **6.** nejdelší rozměry ve třech osách

■ **7.** Kl. 2011

***vysvědčení** s., SSJČ IV/354

■ **1.** typ, jméno osoby, rok a ročník, škola

■ **2.** obsah, event. zajímavé podpisy, kolek, výzdoba

■ **3.**

■ **4.**

a) úřední listina, která osvědčuje žákovi návštěvu školy a známkami hodnotí jeho prospěch

▪ školní zpráva: na obecných a pomocných školách na konci každého čtvrtletí

▪ vysvědčení v 1. pololetí (pololetní) a v závěru roku (výroční, roční) na měšťanských a jiných školách

▪ propouštěcí vysvědčení (osvědčení): o absolvování povinné docházky

▪ vysvědčení na odchodnou: po ukončení docházky na určeném typu školy

▪ frekvenční vysvědčení: pro přestup žáka na jiný typ školy (z obecné a měšťanské na střední)

▪ vysvědčení dospělosti (maturitní); vysvědčení dospělosti pro školy obecné (pro absolventy učitelského ústavu); vysvědčení způsobilosti vyučovat (pro učitele, kteří složili zkoušku k určitému vyučovacímú předmětu)

▪ osvědčení o tovaryšské zkoušce, tovaryšský list; vysvědčení o učňovské zkoušce, výuční list

▪ vysokoškolská vysvědčení a diplomy

■ **5.**

■ **6.** výška, délka; standardní formát značkou (A4)

■ **7.** Kl. 2011

VYSVĚDČENÍ

***vývěva** ž., SSJČ IV/388

■ **1.** materiál, vzhled, příslušenství, funkčnost

■ **2.** typ, značka, výrobce

■ **3.**

■ **4.**

a) zařízení k dosahování podtlaku v nějakém uzavřeném prostoru

▪ typ: jednoválcová, dvouválcová; pístová

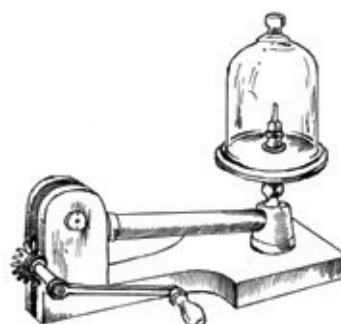
▪ vzhled: zvonovitý poklop (recipient) ze silného skla, s knoflíkem a se zabroušeným okrajem

■ **5.** viz > pomůcka pro fyziku

■ **6.** výška, délka, šířka, průměr válce

■ **7.** Kl. 2011

VÝVĚVA

VZORKOVNICE

* **vzorkovnice** ž., SSJČ IV/428

■ **1.** materiál obalu, název, obsah, uspořádání, počet kusů, kompletnost

■ **2.** výrobce nebo autor

■ **3.** vzorník

■ **4.**

a) soubor různých předmětů obdobího původu nebo vlastností, rozměrově přizpůsobený pro potřeby výuky; nejčastěji sloužil učitelům k demonstracím a žákům k individuální

práci; bývá profesionálně vyroben firmou na učební pomůcky

■ **forma:** krabice s vnitřním dělením, lahvičky

■ **obsah:** vzorník kovů, plechů, drátů, šroubů; imitace drahokamů a polodrahokamů, hornin, zkamenělin, nerostů; vzorník druhů dřeva, plastických hmot; vzorník plodů, semen; vzorník látek, výšivek, stehů

■ **5.** viz > pomůcka, viz > sbírka

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

zařízení třídy a školy

hodiny školní (se samočinným zvoněním)

> houba školní

> kalamář

kamna

koš odpadkový (ze dřeva, překližky, proutí)

krucifix

lavička šatní

> mapa

nástěnka

> nábytek školní

> nářadí tělocvičné

obraz státníka (císař, prezident republiky)

> obraz školní

osvětlení

> plivátko

> počítadlo

> rádio

> rákoska

rozvrh hodin nástěnný

řád školní (nástěnný)

schránka (police, miska) na houbu, křidu a utěrku na tabuli

> stojan na umyvadlo

> stroj psací

tabulky informační (označení budov, místností)

tabulky příkazové

teploměr

ukazovátka

umyvadlo s konvicí, ručníkem

věšák na ručník

věšák šatní

vlajky, prapory, praporky

výzdoba umělecká (reprodukce obrazů, busty, sošky a reliéfy)

zástěna kovová ke kamnům

znak státní (malý, střední, velký)

zvonek (zvonec) školní

ZAŘÍZENÍ TŘÍDY A ŠKOLY

*** židle školní** ž., SSJČ IV/917

■ **1.** materiál, tvar

■ **2.** detaily sedáku a opěradla, typ, značka, výrobce

■ **3.** sesle

■ **4.**

a) typ nábytku určený k sezení pro jednu osobu, zpravidla s opěradlem

■ materiál: dřevo, ohýbané dřevo, ocelové nebo kovové trubky

■ podle určení: učitelská, žákovská (ke > stolu žákovskému); pro školní potřeby jsou stejné typy žákovských židlí v různých velikostech (většinou třech); nohy mohou být opatřeny gumovými (plastovými) tlumiči; opěradlo může být i snížené; bez polstrování sedáku

■ **5.** od křesla se liší absencí područek, od stoličky zádočným opěradlem, viz > nábytek školní

■ **6.** výška, délka, šířka

■ **7.** Kl. 2011

ŽIDLE ŠKOLNÍ

Použitá literatura

Cenník čís. 114 učebných pomůcek pro školy odborné, měšťanské i obecné. Praha : V. Hrubý, 1915.

Cenník veškerých učebných pomůcek. Praha : Alois Kreidl, 1912.

CHLUP, Otokar – KUBÁLEK, Josef – UHER, Jan. *Pedagogická encyklopedie.* Praha : Novina, 1938–1940. 3 sv.

KLIKA, Josef (ed.) a kol. *Stručný slovník paedagogický.* Praha : Ústřední spolek jednot učitelských v království Českém, 1891–1909. 6 sv.

KUJAL, Bohumír a kol. *Pedagogický slovník.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1965–1967. 2 sv.

MÍK, František. *Učebné pomůcky a moderní škola.* Velké Meziříčí : Alois Šašek, 1933.

NĚMEČEK, Miroslav a kol. *Názvosloví didaktické techniky.* Praha : Komenium, 1982.

NĚMEČEK, Miroslav a kol. *Stručný slovník didaktické techniky a učebních pomůcek.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

PLACHT, Otto – HAVELKA, František. *Příručka školské a osvětové správy.* Praha : Státní nakladatelství, 1934.

Seznam fyzikálních přístrojů. Praha : Logia, 1932.

Seznam učebných pomůcek pro školy obecné, měšťanské, odborné, pokračovací, střední, průmyslové atd. Brno : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1923.

Seznam učebných pomůcek pro školy všeobecně vzdělávací. Díl 1–2. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1936–1937.

VÁCHA, Jaroslav (ed.) a kol. *Slovník spisovného jazyka českého.* Praha : Academia, 1971. 4 sv.

Vysvětlivky zkratk

aj.	a jiný
atp.	a tak podobně
cca	přibližně (circa)
cm	centimetr
event.	eventuálně
Kl. 2011	Mgr. Jarmila Klímová, Muzeum Komenského v Přerově, příspěvková organizace
m	mužský rod (gramaticky)
pomn.	pomnožný rod (gramaticky)
s	střední rod (gramaticky)
SSJČ	VÁCHA, Jaroslav (ed.) a kol. <i>Slovník spisovného jazyka českého</i> . Praha : Academia, 1971. 4 sv.
tzv.	tak zvaný
ž	ženský rod (gramaticky)

